

تحلیل نقش آفرینی آفریقا در مناسبات ژئوپلیتیکی جهان معاصر

سیروس احمدی نوحدانی*

استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۸/۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۱۷

چکیده

در دهه‌های اخیر کشورهای آفریقایی به میزان فزاینده‌ای به عنوان بازیگران مهم ژئوپلیتیکی در عرصه ملی و بین‌المللی شناخته می‌شوند. از این رو قدرت‌های سنتی و نوظهور به این قاره توجه به‌سزایی دارند. بسیاری از آن‌ها در حال تجدید نظر در استراتژی‌های خود در تعامل با این قاره هستند. اهمیت قاره آفریقا در هزاره سوم برای قدرت‌های جهان امری شناخته شده است. هدف از این پژوهش بررسی و تحلیل نقش آفرینی قاره آفریقا در مناسبات ژئوپلیتیکی جهان معاصر و آینده است. در راستای دستیابی به این هدف از روش توصیفی-تحلیلی بهره گرفته شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد مناسبات قاره آفریقا با دیگر کشورها و قدرت‌ها در بعد اقتصادی شامل (نهاده-های کشاورزی، اقتصاد دیجیتال، رشد سریع اقتصادی، امنیت انرژی، منابع نفت و گاز، کانی‌ها) و در بعد مناسبات سیاسی شامل (مهاجرت جنوب به شمال، قاچاق مواد مخدر، قاچاق گونه‌های حیات وحش، رقابت قدرت‌های بزرگ، دموکراسی و افزایش افراط‌گرایی خشونت‌آمیز و تروریسم) می‌شود. اهمیت جهانی رو به رشد آفریقا تا حد زیادی از طریق رقابت ژئوپلیتیکی قدرت‌ها در عرصه بین‌المللی تفسیر می‌شود.

واژگان کلیدی: آفریقا، روابط بین‌الملل، ژئوپلیتیک، بازیگر سیاسی.

* Email. sahmadi@modares.ac.ir

مقدمه

چند واقعیت اساسی در مورد قاره آفریقا نشان می‌دهد که این قاره یکی از مناطقی است که اهمیت آن رو به افزایش است. با توجه به تحولات جمعیتی جهان و تشدید تنش‌های ژئوپلیتیکی، ظرفیت‌های بالقوه آفریقا توجه بین‌المللی زیادی را به خود جلب کرده است. این قاره تبدیل به هدف رقابتی مهمی بین قدرت‌های بزرگ شده است در حالی که بیشتر جمعیت جهان در حال گذراندن روند پیری هستند و با کاهش نرخ تولد بسیار کمتر از نسبت جایگزینی ۲٫۱ از آن رنج می‌برند، آفریقا جمعیت جوانی دارد (دو سوم افراد زیر سی سال) از ۱٫۴ میلیارد (یا ۱۸٪ از جمعیت جهان) که انتظار می‌رود در سال ۲۰۵۰ تقریباً دو برابر شود و به ۲٫۵ میلیارد (یا ۲۵٪ از کل جهان) برسد (Tran, 2024: 2). در صورت اشتغال، رشد جمعیت در سن کار قاره آفریقا باعث رشد اقتصادی قوی خواهد شد؛ بنابراین کشورهای آفریقایی در موقعیتی قرار می‌گیرند که می‌توانند به رشد کشورهای توسعه یافته کمک کنند. همچنین این قاره بخش کشاورزی قابل توجهی دارد؛ اما به طور کامل از آن به درستی بهره برداری نشده است و ۶۵ درصد آن را زمین‌های زراعی غیرقابل کشت تشکیل می‌دهد. ۶۰٪ از جمعیت آفریقا به کشاورزی اشتغال دارند (به عنوان کشاورز خرده پا) و این بخش ۲۳ درصد تولید ناخالص داخلی قاره را تولید می‌کند. به گفته مک کینزی، با سیاست‌های مناسب، سرمایه‌گذاری و اصلاح روش‌های کشاورزی، آفریقا می‌تواند سالانه دو تا سه برابر بیشتر از حجم فعلی غلات تولید کند و غلات تولید جهانی را افزایش دهد (در حال حاضر ۳٫۶ میلیارد تن در سال) با ۲۰٪ به طور بالقوه یک گام بزرگ رو به جلو برخوردار داشت (Tran, 2024: 2).

به طور خاص، رقابت بین قدرت‌های بزرگ برای داشتن روابط تجاری و سرمایه‌گذاری با کشورهای آفریقایی به یک استراتژی مهم تبدیل شده است. علاوه بر این، انتقال به انرژی سبز که چندین برابر مواد معدنی حیاتی بیشتری نسبت به سوخت‌های فسیلی مصرف می‌کند، رقابت برای دسترسی مطمئن به آن مواد معدنی را تشدید کرده است. آفریقا در نزدیکی مسیرهای تجاری مهم دریایی، از جمله خلیج فارس، خلیج گینه، دماغه امید نیک، دریای سرخ، و کانال سوئز قرار دارد و حجم قابل توجهی از تجارت جهانی سالانه از طریق این خطوط جابجا می‌شود. اختلال در حمل و نقل به عنوان مثال، در دریا یا تنگه هرمز تأثیر قابل توجهی بر تجارت جهانی خواهد داشت. به ویژه نفت، کاهش رشد اقتصادی و افزایش قیمت‌ها را به دنبال دارد. از سوی دیگر، دسترسی آماده

به این مسیرهای تجاری دریایی تجارت آفریقا را تا حد زیادی با سایر مناطق جهان تسهیل می‌کند. از سوی دیگر در کنار مزایای این قاره، تشدید بی‌ثباتی سیاسی در بخش‌هایی از این قاره که نمونه آن ۹ کودتای نظامی از سال ۲۰۲۰ است، از جمله در گابن و نیجر در سال ۲۰۲۳، شکنندگی حاکمیت قانون اساسی را تشدید کرده است. کشورهایی مانند بورکینافاسو، مالی و نیجر که در حال حاضر تحت رهبری نظامی قرار دارند به طور فزاینده‌ای بی‌ثبات هستند و امکان کودتاهای بیشتر در آن‌ها وجود دارد. منطقه ساحل صحرا همچنان مرکز تروریسم در سال ۲۰۲۴ خواهد بود. در سال ۲۰۲۳، کشورهای زیرصحرای آفریقا عامل ۴۸ درصد مرگ و میرهای جهانی بر اثر تروریسم بودند. حملات فراتر از نقاط حساس تاریخی مانند ساحل و شاخ آفریقا به جنوب آفریقا و مناطق ساحلی غرب آفریقا گسترش یافته است. درگیری‌های طولانی مدت، حاکمیت ضعیف قانون، نقض حقوق بشر، تبعیض، محرومیت و بیکاری به این بحران کمک کرده است (Vines, 2024; 1).

جهان از زمان‌های بسیار قدیم همیشه از آفریقا بیشتر بهره برده است تا برعکس. یونانیان باستان آموزش، اشتغال، غذا و محافظت را از آفریقا بهره برداری کرده بودند. اعراب و سپس اروپاییان با استفاده از خشونت و زور، منابعی را از آفریقا به شکل برده، مواد خام و زمین بهره برداری کردند. این روندها تا امروز ادامه دارد، هرچند به شکل‌های مسالمت آمیزتر، قانونی و مشروعیت یافته از طریق اجلاس‌ها و سایر نهادها و فرآیندهای به اصطلاح جهانی که توسط آمریکایی‌ها، اروپایی‌ها و اعراب و اکنون چینی‌ها و ژاپنی‌ها به منظور پیگیری و حفظ منافع خود ایجاد شده است. آفریقایی‌ها نتوانستند نهادها و فرآیندهای قوی خود را ایجاد کنند یا به دنبال تسلط بر این نهادها و فرآیندهای جهانی به نفع خود باشند. با این حال، جهان اکنون بیش از پیش به اهمیت قاره آفریقا توجه کرده است. از این رو در پژوهش به دنبال بررسی و تحلیل مناسبات ژئوپلیتیکی قاره آفریقا با دیگر نقاط جهان هستیم. پرسش اصلی بدین صورت مطرح می‌گردد که قاره آفریقا در مناسبات اقتصادی و سیاسی از چه جایگاه ژئوپلیتیکی در جهان معاصر برخوردار است؟

روش انجام پژوهش

این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و با بهره گیری از منابع کتابخانه‌ای، گزارشات رسمی و بین‌المللی، گزارشات منطقه‌ای و مقالات فارسی و انگلیسی تهیه شده است.

یافته‌های پژوهش

مناسبات اقتصادی قاره آفریقا با دیگر بازیگران

نقش آفریقا در مناسبات اقتصادی

چشم‌انداز اقتصادی قاره آفریقا در سال ۲۰۲۴ در حالی منتشر می‌شود که کشورهای آفریقایی همچنان با چالش‌های ساختاری قابل توجه و شوک‌های شدید گوناگون، از جمله افزایش قیمت مواد غذایی و انرژی ناشی از تنش‌های ژئوپلیتیکی مانند حمله روسیه به اوکراین، مسائل آب و هوایی که بر کشاورزی و تولید انرژی تأثیر می‌گذارد، دست و پنجه نرم می‌کنند. بی‌ثباتی سیاسی این محیط چالش برانگیز منجر به کاهش رشد تولید ناخالص داخلی واقعی آفریقا شده است که از ۴٫۱ درصد در سال ۲۰۲۲ به ۳٫۱ درصد در سال ۲۰۲۳ کاهش یافته است و پیش‌بینی می‌شود به ۴٫۳ درصد در سال ۲۰۲۵ برسد که نشان‌دهنده انعطاف‌پذیری قوی اقتصادهای آفریقا است. این بازگشت رشد اقتصادی همراه با بهبود در شرایط اقتصاد جهانی، با اقدامات مؤثر سیاستی پشتیبانی شد. بدین ترتیب، قاره آفریقا دومین منطقه جهان با رشد سریع باقی خواهد ماند و ۴۰ کشور آن به نرخ رشد بالاتری نسبت به سطوح سال ۲۰۲۳ دست خواهند یافت. با وجود این روندهای مثبت، این قاره هنوز در دستیابی به تحول اقتصادی و اجتماعی پایدار با چالش‌هایی مواجه است. نرخ‌های رشد تاریخی برای جبران افزایش جمعیت ناکافی بوده و منجر به حداقل افزایش در تولید ناخالص داخلی سرانه شده است.

تحولات ساختاری در این قاره محدود بوده و اقتصادها به شدت به بخش‌های سنتی و کم‌بهره‌ور مانند کشاورزی یا خدمات کم مهارت برای رشد و اشتغال متکی هستند. برای دستیابی به تحول ساختاری اساسی، آفریقا باید بر سرمایه‌گذاری‌های استراتژیک در زمینه‌های کلیدی در اهداف توسعه پایدار مانند آموزش، انرژی، فناوری و نوآوری، افزایش بهره‌وری و زیرساخت‌های حمل و نقل موله تمرکز کند. شکاف مالی برای این سرمایه‌گذاری‌ها بسیار زیاد است و تا سال ۲۰۳۰ سالانه حدود ۴۰۲ میلیارد دلار تخمین زده می‌شود و نیازمند افزایش به کارگیری منابع داخلی و تقویت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است. با این حال، با توجه به منابع بسیار زیاد،

افزایش جریان‌های مالی خارجی به عنوان منابع مکمل تأمین مالی بسیار مهم هستند (African Economic Outlook, 2024, 1).

در آفریقا، جوان‌ترین و رو به رشدترین جمعیت جهان، شهرهای در حال رشد و نوآر-های جسورانه وجود دارد. با توجه به اینکه انتظار می‌رود جمعیت قاره تا سال ۲۰۵۰ تقریباً دو برابر شود و به ۲,۵ میلیارد نفر برسد، این قاره فرصت‌های بی‌شماری برای رشد قوی و فراگیر در اختیار دارد و از منابع طبیعی غنی و ظرفیت نیروی انسانی فراوان خود برای افزایش رفاه نه تنها در آفریقا بلکه در سراسر جهان می‌تواند استفاده کند. این نقاط قوت و دارایی‌ها فرصتی را برای این قاره فراهم می‌کند تا بهره‌وری خود را به میزان قابل توجهی بهبود بخشد و رکود اقتصادی را که از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ متحمل شده بود معکوس کند. رشد تولید ناخالص داخلی در آن دوره ۳۵ درصد کاهش یافت و سپس با همه‌گیری بیماری کووید-۱۹ و به دنبال آن تهاجم روسیه به اوکراین رکود افزایش یافت و اقتصاد کشورهای آفریقایی از این موارد متأثر شدند.

امروزه ۶۰ درصد از جمعیت آفریقا در فقر زندگی می‌کنند که نتیجه رشد درآمد سرانه است که در چند دهه گذشته به طور متوسط تنها ۱,۱ درصد در سال بوده است. با این حال، آمارهای سراسر قاره، موفقیت‌های بسیاری از کشورهای آن را که می‌توانند به‌عنوان الگویی برای ایجاد بهره‌وری به‌عنوان پایه رشد اقتصادی آفریقا باشند، مبهم می‌سازد. آفریقا تا سال ۲۰۴۰ میزبان بزرگترین جمعیت در سن کار جهان خواهد بود و استقرار هوشمندانه نیروی کار آن در مشاغل بسیار مولد باعث رشد اقتصادی خواهد شد. تا سال ۲۰۳۰، بخش خدمات در مسیر فعلی خود حداقل ۸۵ میلیون شغل جدید خالص در سراسر این قاره ایجاد خواهد کرد که برای جذب نیمی از تازه واردان بازار کار در کارهای با بهره‌وری بالا کافی است. اگر آفریقا با بهره‌وری قوی‌ترین مرکز خدمات آسیا برابری کند، تعداد مشاغل خدماتی جدید تقریباً سه برابر می‌شود که ۱,۴ تریلیون دلار به اقتصاد این قاره اضافه می‌کند. علاوه بر این، کشاورزی همچنان زیربنای بسیاری از اقتصادهای آفریقایی است و ۴۹ درصد از کل اشتغال این قاره را تشکیل می‌دهد. بهره‌وری و بازدهی بخش کشاورزی طی دو دهه گذشته به طور پیوسته بهبود یافته است. همانطور که تعداد بیشتری از مردم از کشاورزی خارج می‌شوند و به سمت خدمات می‌روند، آفریقا فرصت‌هایی برای افزایش بازدهی و افزودن ارزش به محصول کشاورزی برای مطابقت با استانداردهای هم‌تایان جهانی دارد. در تمام بخش‌ها، ترفند توسعه مهارت‌ها و افزایش ابزارها و فن‌آوری‌های

دیجیتالی است که آفریقا را قادر می‌سازد تا رشد مبتنی بر بهره‌وری را در سراسر این قاره شروع کرده و حفظ کند (Kuyoro. et al, 2022: 2).

برخی از کشورهای آفریقایی از جمله آفریقای جنوبی، نیجر، گینه، غنا، تانزانیا، زامبیا، جمهوری دموکراتیک کنگو، نامیبیا و موزامبیک نسبت به سایرین دارای منابع معدنی بیشتری هستند؛ به عنوان مثال، بوتسوانا مهمترین تأمین‌کننده الماس در جهان است و ۳۵ درصد از کل الماس آفریقا را در اختیار دارد (Debswana, Rising Africa, 2017) و یک سرمایه‌گذاری مشترک ۵۰-۵۰ بین دولت بوتسوانا و گروه شرکت‌های De Beers (تولیدکننده و کارفرمای اصلی الماس در بوتسوانا) منعقد شده است (USGS, 2020). جمهوری دموکراتیک کنگو به دلیل تولید دو سوم کبالت جهان، در بخش استخراج انرژی‌های تجدیدپذیر اهمیت بسیاری پیدا کرده است. یکی از شرکت‌های مهم در این کشور شرکت ژکامین^۱ است که بزرگترین شرکت دولتی تولیدکننده کبالت و مس در جهان است (EITI, 2019). ژکامین قراردادهای سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت‌های چینی تحت عنوان Sicominis منعقد کرد موافقتنامه‌ای که به جمهوری دموکراتیک کنگو اجازه می‌دهد در ازای دریافت حمایت از پروژه‌های زیرساختی از شرکت‌های چینی مالیات دریافت کند (EITI, 2019).

جدول ۱: در دسترس بودن مواد معدنی در آفریقا

ماده معدنی	فناوری انرژی پاک	سهم ذخایر جهانی در آفریقا	مهمترین کشورهای دارنده
Platinum group metals	Green hydrogen	92%	South Africa, Zimbabwe
Cobalt	EVs	56%	DRC, South Africa, Zambia, Madagascar
Manganese	EVs, wind	54%	Gabon, South Africa, Côte d'Ivoire, Ghana
Chromium	Geothermal, solar, wind	36%	South Africa
Bauxite	Wind, solar	24%	Guinea
Graphite	EVs	22%	Madagascar, Mozambique, Tanzania

¹. Gécamines

Zirconium (ores and concentrates)	Green hydrogen	15%	South Africa, Senegal, Mozambique
Vanadium	Steel, batteries	13%	South Africa
Copper	EVs, wind, solar	6%	DRC, Zambia
Lithium	Batteries	4%	DRC, Zimbabwe, Mali
Nickel	EVs, wind	4%	Madagascar, South Africa
Tellurium	Solar	3%	South Africa
Rare earth	Wind	1%	Tanzania, South Africa, Madagascar, Burundi

Sources: UNCTAD, Critical Minerals and Routes to Diversification in Africa, 2023; USGS, Mineral Commodity Summaries, 2023; UNEP, Environmental aspects of critical minerals in Africa in the clean energy transition, 2023; IRENA, Geopolitics of the Energy Transition: Critical Materials, 2023.

تأمین انرژی جهانی

امنیت انرژی برای کشورها، یکی از اصول حیاتی برای تداوم پایداری اقتصادی و اجتماعی است؛ لذا کشورها مکان‌های تأمین انرژی و مواد معدنی خود را متنوع می‌سازند. ایالات متحده همان مقدار نفت از آفریقا وارد می‌کند که از خاورمیانه وارد می‌کند، اگرچه بیشتر نفت آن از کانادا و آمریکای لاتین وارد می‌شود. در دسترس بودن سوخت‌های فسیلی در آفریقا، این قاره را به یک بازیگر کلیدی در امنیت انرژی بین‌المللی تبدیل می‌کند؛ اما کشورهای آفریقایی نتوانسته‌اند در ثروت و فرصت‌های خود به طور کامل سرمایه‌گذاری کنند؛ زیرا کشورهایی مانند روسیه و چین به سادگی منابع آن‌ها را غارت می‌کنند. هند و اسپانیا واردکنندگان بزرگی از نیجریه هستند. روسیه صادرات نفت به آفریقا را با کاهش تقاضای اروپا به دلیل تحریم‌های ناشی از جنگ در اوکراین آغاز کرده است. شرکت‌های چینی در حال سرمایه‌گذاری در نفت آفریقا هستند. در حال حاضر سه شرکت اصلی چین عبارتند از: شرکت ملی نفت چین (CNPC)، شرکت نفت و شیمی چین (سینوپک) و شرکت ملی نفت فلات قاره چین (CNOOC). انتظار می‌رود که آن‌ها حدود ۱۵ میلیارد دلار در این بخش سرمایه‌گذاری کنند. تقاضای فزاینده، چین را به سمت تنوع بخشیدن به واردات منابع طبیعی سوق داده است و فعالیت چین در بیش از ۲۰ کشور آفریقایی جریان دارد. شرکت ملی نفت چین و دولت بنین قراردادی را برای ساخت و راه‌اندازی خط لوله نفت در بنین امضا کردند. این خط لوله ۱۹۸۰ کیلومتری میدان نفتی آگادم در نیجر را به ترمینال بندر سمه در بنین متصل می‌کند. هدف از این پروژه امکان اتصال به بازارهای بین‌المللی و ارتقای توسعه اجتماعی و اقتصادی در بنین است.

مشارکت روسیه در صنعت نفت در آفریقا متفاوت بوده است. این کشور به دنبال افزایش صادرات به آفریقا برای باز کردن بازارهای جدید با از دست دادن بازارهای اروپا به دلیل تحریم‌های اعمال شده در نتیجه جنگ اوکراین است. شرکت ملی نفت نیجریه حمایت خود را از سرمایه‌گذاری چین در نیجریه اعلام کرده است (African News Agency, 2021: 1).

نهادهای کشاورزی

قاره آفریقا دارای نهادهای کشاورزی و معدنی مورد نیاز برای تقویت تولید و پیشرفت‌های آینده در زیرساخت‌های حمل و نقل، نیرو و صادرات است. در آفریقا، دستمزدهای نسبی نیز نسبت به سایر نقاط جهان پایین‌تر هستند و فرصتی را برای توسعه این بخش فراهم می‌کنند. کشورهای آفریقایی پیش از این در استفاده از مناطق ویژه اقتصادی موفق عمل کرده‌اند که می‌تواند راهی برای رشد آینده تولید و صادرات در این قاره باشد. تحقق این فرصت‌ها مستلزم سرمایه‌گذاری بیشتر و هدفمندتر است. تولیدات آفریقا این ظرفیت را دارد که تا سال ۲۰۲۵ دو برابر شود و تقریباً به ۱ تریلیون دلار در سال برسد که تقریباً نیمی از این تولید در قاره باقی می‌ماند و مابقی به سایر مناطق جهان صادر می‌شود (Bughin et al, 2016: 6). سرمایه‌گذاری مستقیم در کشاورزی تنها ۶ درصد از روابط دوجانبه را تشکیل می‌دهد، علیرغم اینکه همه کشورهای قاره، بخش کشاورزی را به عنوان یک بخش اولویت‌دار اعلام می‌کنند، کشاورزی بیشترین سهم از اشتغال را در آفریقا به‌ویژه در مناطق روستایی به خود اختصاص می‌دهد و انتظار می‌رود با وجود کاهش نسبی بهره‌وری این بخش، تعداد شاغلان افزایش یابد. برای مبارزه با چالش‌های اشتغال با کیفیت پایین، مربوط به بهره‌وری پایین، سازگاری با تغییرات آب و هوا، غیررسمی بودن و نابرابری جنسیتی، آینده کشاورزی در آفریقا را دگرگون می‌کند. تمرکز باید بر روی استفاده از فناوری‌های جدید و مدل‌های تجاری پیشگام، بهبود بهره‌وری مزارع (بانک جهانی، ۲۰۱۸)، افزایش استانداردهای کار و سازگاری با تغییرات آب و هوایی باشد. دسترسی برابر زنان به نهادهای کشاورزی می‌تواند تولید محصول را تا ۱۹ درصد افزایش دهد. مطالعات نشان می‌دهد که سه دلیل اصلی برای مشارکت ناکافی بخش خصوصی در کشاورزی آفریقا، دسترسی به منابع مالی مقرون‌به‌صرفه، توسعه زنجیره ارزش و دسترسی به زیرساخت‌ها است (Christiaensen, 2020: 6).

اقتصاد دیجیتال

اقتصاد دیجیتال در قاره آفریقا در حال رشد است و انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۵ به ۱۸۰ میلیارد دلار (۵,۲ درصد تولید ناخالص داخلی) و ۷۱۲ میلیارد دلار تا سال ۲۰۵۰ (۸,۵ درصد از تولید ناخالص داخلی) برسد (IFC, 2020: 15). دیجیتالی شدن ظرفیت زیادی برای ایجاد مشاغل جدید و افزایش بهره‌وری مشاغل موجود دارد. بخشی از اقتصاد دیجیتال، IWorkers را به کار می‌گیرند که برای کارهایی مانند خدمات تحویل و تاکسی به پلتفرم‌های تجارت الکترونیکی متکی هستند. این کارگران می‌توانند تا سال ۲۰۳۰، ده درصد از نیروی کار آفریقا را تشکیل دهند. تنها افزایش ۱۰ درصدی در استفاده از ایمیل، تعداد کارگران تمام وقت در یک شرکت را ۱۲ تا ۱۴ درصد افزایش می‌دهد. ایجاد مشاغل دیجیتال به طور نامتناسبی به جوانان و زنان کمک می‌کند؛ اما به طور کلی در شهرهای بزرگ متمرکز است، به این معنی که تلاش بیشتری برای محافظت از نابرابری روستایی مورد نیاز است. دیجیتالی شدن همچنین بهره‌وری شرکت‌های کوچک و متوسط را بهبود می‌بخشد و دوباره دستمزدها را افزایش می‌دهد. برخی به خطرات پیرامون جابه‌جایی مشاغل اشاره می‌کنند؛ اما شواهد نشان می‌دهد، برقراری اینترنت پرسرعت بدون جابجایی مشاغل کم‌مهارت، تأثیرات مثبت زیادی بر ایجاد شغل در زیرصحرای آفریقا دارد (Hjort, 2019; 1033). مقابله با موانع ایجاد شغل از طریق تحول دیجیتال بسیار مهم خواهد بود. اینها به تطابق مهارت‌ها، زیرساخت‌های فیزیکی، محیط‌های قانونی و نظارتی و همچنین تمرکز بر دیجیتالی شدن روستاها مربوط می‌شود. از هر پنج کشور آفریقایی، تنها یک کشور دارای چارچوب قانونی برای امنیت دیجیتال است و ۱۱ کشور قوانین اساسی در مورد جرایم سایبری را تصویب کرده‌اند. زیرساخت دیجیتال نیز کافی نیست و ورودی‌هایی مانند برق قابل اعتماد مورد نیاز است، ۸۰ درصد از ۷ میلیارد دلار دریافتی برای زیرساخت دیجیتال در سال ۲۰۱۸ از بخش خصوصی بوده است این حوزه‌ای است که کشورها می‌توانند و باید در آن سرمایه‌گذاری کنند.

مناسبات سیاسی قاره آفریقا با جهان پیرامون

مهاجرت جنوب به شمال

مهاجرت آفریقایی‌ها همچنان فشارهای زیادی را به اروپا وارد می‌کند. فرصت‌های اقتصادی محدود، درگیری‌ها، دولت‌های سرکوبگر، جمعیت رو به رشد جوانان و تغییرات آب و هوایی،

محرك‌های اصلی حدود یک میلیون مهاجر جدید در سال گذشته هستند. این رقم به مجموع ۴۳ میلیون مهاجر آفریقایی می‌افزاید. اکثریت این افراد، عمدتاً مهاجران جوان و مجرد، در قاره باقی می‌مانند و به دنبال فرصت‌های شغلی در مراکز شهری هستند. دیگران به دنبال شغل در خارج از قاره، بیشتر در خاورمیانه و اروپا هستند، اگرچه آفریقایی‌ها به ترتیب تنها ۶,۶ و ۸,۲ درصد از کل مهاجران در آن مناطق را تشکیل می‌دهند (World Development Report, 2023). مهاجرت نه تنها برای کشورهای مقصد از طریق تأمین نیازهای نیروی کار؛ بلکه کشورهای مبدأ از طریق وجوه ارسالی که به ثبات درآمد خانوارها در اقتصادهای شکننده، بهبود امنیت غذایی و دسترسی به آموزش کمک می‌کند، سود می‌برند. جریان حواله به کشورهای زیرصحرای آفریقا به طور پیوسته در حال رشد بوده و منبع قابل اعتمادی برای حمایت از خانواده‌ها است. پیش‌بینی می‌شود که مبالغ ارسالی به آفریقا در سال ۲۰۲۴، ۳,۷ درصد افزایش یابد (World Bank, 2023: 11).

۴۳ میلیون آفریقایی که در کشورهای دیگر زندگی می‌کنند، دارای نوعی وضعیت قانونی هستند. تعداد نامعلومی از مهاجران آفریقایی به مهاجرت از طریق کانال‌های نامنظم یا مخفی روی آورده‌اند. مهاجرت غیرقانونی آسیب‌پذیری و خطرهایی را برای امنیت شخصی مهاجران به وجود می‌آورد. سه مسیر اصلی مهاجرت نامنظم در این قاره وجود دارد:

الف) مسیر شرقی به عنوان یکی از شلوغ‌ترین و پرخطرترین کریدورهای مهاجرت در جهان توصیف می‌شود. در این مسیر سالانه صدها هزار نفر از اتیوپی، اریتره و سومالی سفر می‌کنند. مهاجران به کشورهای حاشیه خلیج فارس انتظار دارند پنج برابر درآمدی که در کشور مبدأ خود می‌توانستند کسب کنند را بدست آورند. تقریباً ۳۰۰۰۰۰ مهاجر در سال ۲۰۲۳ اتیوپی را به مقصد سواحل جیبوتی و سومالی ترک کردند. بیش از ۹۳۵۰۰ مهاجر از شاخ آفریقا در این مدت به یمن رسیدند (افزایش ۲۶ درصدی نسبت به سال پیش از آن). انتظار می‌رود جریان مهاجرت در این مسیر در سال ۲۰۲۴ افزایش یابد. علاوه بر خطرات زیست‌محیطی تهدیدکننده زندگی (مانند کم آبی، قرار گرفتن در معرض غرق شدن و...)، صدها نفر توسط مقامات سعودی در مرز عربستان و یمن بین مارس ۲۰۲۲ تا ژوئن ۲۰۲۳ کشته شدند. مهاجران از فاصله نزدیک مورد اصابت گلوله و یا در معرض حملات خمپاره‌ای قرار گرفتند (Williams, 2024; 5).

ب) مسیر جنوبی، در امتداد ساحل شرقی آفریقا به سمت آفریقای جنوبی از طریق کنیا و تانزانیا، به اندازه سایر مسیرهای مهاجرت غیرقانونی در این قاره مورد توجه قرار نمی‌گیرد. با این حال، گزارش‌های دوره‌ای از مرگ و میر مهاجران در پشت کامیون‌ها یا کانتینرهای حمل و نقل، یادآور شرایط تلخی است که بسیاری از آن‌ها تجربه کرده‌اند. در سال ۲۰۲۳ حدود ۶۵۰۰۰ نفر از مسیر جنوبی استفاده کردند که انتظار می‌رود این تعداد در سال ۲۰۲۴ افزایش یابد. اسناد رو به رشدی از اشکال مختلف خشونت و سوء استفاده (شکنجه، تجاوز فیزیکی، آزار روانی و عاطفی، و خشونت جنسی) وجود دارد که توسط قاچاقچیان و سایر بازیگران در این مسیر انجام می‌شود (Global Humanitarian, 2023).

ج) مسیرهای دریایی به سمت سواحل اروپا بیشترین توجه مهاجران را به خود جلب می‌کند. گشت مرزی اتحادیه اروپایی^۱، از سال ۲۰۰۹ اطلاعات مربوط به گذرگاه‌های مرزی رهگیری شده (IBC) را جمع‌آوری کرده است. در ۱۵ سال گذشته در مجموع ۱,۳۷ میلیون IBC از اتباع آفریقایی ساخته شده است. در حالی که اقلیتی از کسانی که تلاش می‌کنند به طور مخفیانه از مرزهای اتحادیه اروپایی عبور کنند، تعداد مهاجران غیرقانونی آفریقایی در سال‌های اخیر به آرامی در حال افزایش بوده است. اتباع گینه، ساحل عاج، تونس، مراکش، مصر و الجزایر شش منبع اصلی آفریقایی IBC در سال‌های اخیر را تشکیل می‌دهند. در مجموع، این کشورها بیش از نیمی از IBCهای آفریقا را تشکیل می‌دهند. در تلاش برای جلوگیری از عبور از مدیترانه، کشورهای شمال آفریقا به دستور مقامات اتحادیه اروپایی، تلاش کرده‌اند تا مهاجران را از شهرهای ساحلی جابجا کنند. گاهی اوقات، این اقدامات سخت بوده است، مانند اخراج و رها کردن صدها مهاجر از سوی مقامات تونس در بیابان در مرز لیبی و هزاران نفر بدون بررسی قانونی به زور به چاد، مصر، نیجر، سودان و تونس تبعید شدند. مهاجرت غیرقانونی به طور فزاینده‌ای به عنوان یک مسأله امنیتی در اروپا تبدیل شده است؛ زیرا علاوه بر عوامل انسانی و جانی و خطرات مسیرهای عبوری به ویژه برای مردم زیرصحرای می‌تواند تنش‌های اقتصادی و اجتماعی را نیز برای اروپا به همراه داشته باشد (Williams, 2024; 6).

قاچاق

¹. Frontex

انواع مختلفی از تجارت غیرقانونی در آفریقا جریان دارد، از جمله قاچاق محصولات زیست محیطی، مواد مخدر، اسلحه، و انسان (بسیاری از آنها مسیرهای مشابهی را طی می‌کنند) که شبکه‌های جنایی و تروریستی را در آفریقا و فراتر از آن تقویت می‌کنند. در همه موارد، این تجارت غیرقانونی صلح و ثبات کشورهای آفریقایی، امنیت مرزها، حاکمیت قانون و تجارت قانونی را به سه علت تهدید می‌کنند:

نخست، در آفریقا قاچاق برخی کالاها به میزان قابل توجهی افزایش یافته است. این قاره مرکز ترانزیت (و بازار نهایی) در حال رشد برای مواد مخدر غیرقانونی است. بیست سال پیش، به سختی یک تن کوکائین در سال در تمام آفریقا کشف و ضبط شد (Liana, 2009: 6). دوازده درصد از قاچاق جهانی کوکائین از مسیر آفریقا به مقصد ایالات متحده جریان دارد. به طور همزمان، قاچاق گونه‌های نادر حیات وحش و گونه‌های نمادین آفریقایی به طور ویرانگری در جریان است؛ به عنوان مثال، تانزانیا بیش از نیمی از جمعیت فیل خود را از دست داده است.

دوم، قاچاق هم علت و هم نشانه بی‌ثباتی است. با توجه به قاچاق مواد مخدر، شرایط مساعد کننده در غرب آفریقا به شرایطی تشبیه شده که زمینه‌ساز خشونت‌های مرتبط با مواد مخدر در آمریکای لاتین و دریای کارائیب است (Davin, 2010: 2). وضعیت در گینه بیسائو به حدی شدید است که به آن برچسب "کشور مواد مخدر" داده شده است. دولت‌های آفریقایی واردات تسلیحات خود را در سال‌های اخیر به‌طور چشمگیری افزایش داده‌اند و بسیاری از این سلاح‌های خریداری شده به‌طور قانونی راه خود را به دیگر کشورهای آفریقایی می‌رسانند یا درگیری‌های منطقه‌ای را تشدید می‌کنند؛ برای مثال، در مالی، سود حاصل از تجارت غیرقانونی - به ارزش حداقل ۴۵۰ میلیون دلار در سال فقط در کوکائین چنان درآمد کارکنان امنیتی محلی را تحت الشعاع قرار می‌دهد که رشوه‌های حاشیه‌ای به راحتی راه را برای فساد در مقیاس بزرگ هموار می‌کند. در تجارت شکار غیرقانونی حیات وحش، مقامات دولتی و ارتش‌های ملی دخیل هستند (Jeffrey, 2013: 5)؛ علاوه بر این، قاچاق با کاهش درآمدهای دولتی و تضعیف مشاغل متکی بر منابع طبیعی پایدار، دستاوردهای توسعه را کاهش می‌دهند؛ به عنوان مثال، کنیا ۱۲ درصد از تولید ناخالص داخلی (GDP) خود را از گردشگری مبتنی بر حفاظت از گونه‌های وحش به دست می‌آورد (Same, 2016: 3). جریان‌های مالی غیرقانونی بیش از ۵۰ میلیارد دلار در سال برای

دولت‌های آفریقا هزینه دارد (این مبلغ هنگفت به خشونت دامن می‌زند و دولت‌ها را تضعیف می‌کند) (تضعیف نهادها).

سوم، گروه‌های مسلح می‌توانند از قاچاق سود ببرند، و این امر به افزایش درگیری و خشونت می‌انجامد. در لیبیا و سیرالئون، سال‌ها به خاطر "الماس‌های خونین" درگیری‌های خونین به وقوع پیوست. شبه نظامیان جنگاوید سودان از درآمدهای حاصل از قاچاق عاج برای تأمین مالی درگیری در دارفور استفاده کرده‌اند، در حالی که ارتش مقاومت خدا (LRA) برای تأمین مالی فعالیت‌های خشونت آمیز خود در آفریقای مرکزی به شکار غیرقانونی فیل می‌پردازد (Gettleman, 2016: 5). در جمهوری دموکراتیک کنگو، تجارت غیرقانونی طلا، زغال چوب و الوار تا چهل و نه گروه شورشی را پشتیبانی می‌کند و شبه نظامیان را علیرغم تلاش‌های حفظ صلح بین‌المللی پایدار می‌کند (Jason, 2015: 2). با ایجاد انگیزه و حمایت از گروه‌های مسلح، این فرصت‌های سودآور قاچاق منجر به شکنندگی دولت‌ها می‌شوند. تنها در کنگو، حدود ۱,۶ میلیون نفر به دلیل این درگیری‌ها آواره شده‌اند. تعداد زیادی از گروه‌های تروریستی در آفریقا (و فراتر از آن) از تجارت غیرقانونی سود می‌برند. بوکوحرام، انصار الله، القاعده و جنبش وحدت و جهاد در غرب آفریقا (MUJAO) همگی با مواد مخدر و قاچاق انسان مرتبط بوده‌اند (FATF-GIABA-GABA, 2016: 53).

دموکراسی

آفریقا از سال ۲۰۲۰ تاکنون بیش از هر منطقه دیگری در جهان دچار افول دموکراتیک شده است. برای مدتی، به نظر می‌رسید که آفریقا پس از جنگ سرد، به نمایی برای پیشرفت «اجتناب‌ناپذیر» آزادی در جهان تبدیل شد (Nichols, 2021: 5) تعداد کشورهای آفریقایی که دموکراتیزه شدند از کشورهای خودکامه فراتر رفته است، با موج دموکراسی‌سازی در اوایل تا اواسط دهه ۱۹۹۰ (طبقه بندی رژیم‌های خودکامه جهان) از بیش از ۶۰ درصد در سال ۱۹۸۸ به ۱۱ درصد در سال ۲۰۰۷ کاهش یافت (Woldense, 2023: 9). در مقابل، در حالی که کمتر از ۴ درصد از کشورهای آفریقایی می‌توانند در سال ۱۹۸۸ ادعای دموکراسی داشته باشند، تقریباً ۴۰ درصد تا سال ۲۰۱۶ می‌توانند ادعا کنند که دموکراتیک هستند (Maerz, 2023: 7) با این حال، در سال‌های اخیر، موجی از استبداد آفریقا را فراگرفته است. بر اساس پروژه V-Dem مستقر در

سوئد، دموکراسی در آفریقا بیش از هر منطقه دیگر جهان از سال ۲۰۲۰ آسیب دیده است. سهم کشورهای خودکامه در آفریقا از کمتر از ۵ درصد در سال ۲۰۰۸ به بیش از ۳۰ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش یافته است، در حالی که این سهم از ۲۰ درصد در سال ۲۰۱۴ به تنها ۷ درصد در سال ۲۰۲۰ کاهش یافت (Lührmann, 2018: 64).

از سال ۲۰۲۰، کاهش چشمگیر دموکراسی‌های انتخاباتی و ظهور مجدد "خودکامگی‌های بسته" وجود داشته است، به طوری که این کشورها در حال حاضر یک پنجم کشورهای آفریقایی را تشکیل می‌دهند. تا سال ۲۰۲۳، نیمی از جمعیت قاره تحت حاکمیت استبدادی^۱، زندگی می‌کردند، در حالی که تنها ۷ درصد در کشورهای «آزاد» زندگی می‌کردند. دموکراسی در سرتاسر قاره با چالش‌هایی مواجه است؛ اما مناطقی که در سال‌های اخیر بیش از همه به سمت خودکامگی حرکت کرده‌اند، شمال آفریقا، منطقه ساحل و تا حدودی غرب آفریقا هستند. در سال ۲۰۲۳، غرب و جنوب دموکراتیک‌ترین مناطق آفریقا بودند، با میانگین نمرات دموکراسی انتخاباتی در حدود ۰٫۵، در مقیاس ۰ تا ۱ (که ۱ دموکراتیک‌ترین است) (Chin, 2024; 115).

در مقابل، میانگین نمرات دموکراسی انتخاباتی در آفریقای مرکزی شرقی تنها ۰٫۳۴، در ساحل ۰٫۲۹ و در شمال آفریقا ۰٫۲۸ بود (Coppedge, 2024: 3) بین سال‌های ۲۰۱۳ و ۲۰۲۳، نمرات دموکراسی انتخاباتی در ۱۷ کشور از ۵۴ کشور آفریقا افزایش یافت؛ اما در ۳۷ کشور کاهش یافت (Nassif, 2022) بیشترین کاهش دموکراتیک در این دهه مربوط به بورکینافاسو بود که شاهد کاهش ۰٫۴ امتیاز دموکراسی انتخاباتی بود و پس از آن لیبی (-۰٫۳۵)، تونس (-۰٫۲۹)، موریس (-۰٫۲۷)، نیجر (-۰٫۲۴) و کومور (-۰٫۲۳) قرار گرفتند. کودتا در سال ۲۰۲۲ باعث افول دولت در بورکینافاسو شد، همانطور که کودتای ژوئیه ۲۰۲۳ در نیجر اتفاق افتاد. لیبی از بهار عربی درگیر جنگ داخلی است. تونس، تنها داستان موفقیت دموکراتیک برآمده از بهار عربی، پس از روی کار آمدن رئیس‌جمهور قیس سعید در سال ۲۰۲۱، شاهد معکوس شدن این دستاوردها بود (Amédée, 2021: 5).

آفریقا به مکان اصلی رقابت قدرت‌های بزرگ تبدیل شده است. تلاش‌های ایالات متحده برای ترویج دموکراسی و تقویت امنیت در آفریقا با افزایش رقابت قدرت‌های بزرگ منطقه‌ای با چین و

۱. به گفته خانه آزادی، یک گروه غیرانتفاعی مستقر در واشنگتن دی سی.

روسیه پیچیده می‌شود (Kepe, 2023: 5). این رقابت جهانی لیبرال‌ها را در برابر دولت‌های مستبد با دیدگاه‌های متفاوت از نظم بین‌المللی قرار می‌دهد. پس از جنگ سرد، پیوند و اهرم فشار غرب دموکراتیک با پیشرفت‌های بزرگ‌تری برای دموکراسی همراه بود، در حالی که اهرم‌های ضعیف غرب در را به روی «اقتدارگرایی رقابتی» و عقب‌نشینی دموکراتیک در سراسر جهان در حال توسعه باز کرد. اکنون حکومت‌های نظامی جدید آفریقا و قدرت‌های بالقوه به دنبال تکیه بر قدرت اصلی خودکامه هستند. حامیان امنیت رژیم روسیه و چین نیز به نوبه خود، علاقه مند هستند که جهان و منطقه را «ایمن برای خودکامگی» قرار دهند. روسیه و چین به عنوان بخشی از یک مبارزه ژئوپلیتیکی گسترده‌تر با ایالات متحده بر سر قدرت و نفوذ در جهان در حال توسعه، دوستان و نفوذ خود را در این قاره افزایش داده‌اند (Murphy, 2023: 8). در واقع، آفریقا ممکن است محل آزمایشی برای انعطاف پذیری نظم بین‌المللی لیبرال باشد؛ به عنوان مثال، ژنرال لورا ریچاردسون، فرمانده فرماندهی جنوبی ایالات متحده، معتقد است که افزایش رقابت با روسیه و چین در آفریقا ممکن است منادی اتفاقاتی در نیمکره غربی در پنج تا هفت سال آینده باشد (Chin, 2024; 116).

افزایش افراط‌گرایی خشونت‌آمیز و تروریسم (با نام اسلام)

سال ۲۰۲۰ شاهد افزایش افراط‌گرایی خشونت‌آمیز و تروریسم اسلام‌گرا در آفریقا بوده است. بی‌ثباتی سیاسی در منطقه به ایجاد وضعیت امنیتی ضعیف کمک می‌کند. نیمی از تمام درگیری‌های مسلحانه بین دولتی در سراسر جهان در آفریقا (۲۶ از ۵۲) در سال ۲۰۲۲ رخ داده است. سودان و جمهوری دموکراتیک کنگو در میان ده درگیری برتر قرار دارند که در «فهرست نظارتی درگیری‌ها» در سال ۲۰۲۴ آمده است (Ramadane, 2024: 5). به طور کلی، خشونت درگیری‌های مسلحانه در آفریقا از سال ۲۰۲۰ بسیار افزایش یافته است و تلفات آن بیش از چهار برابر شده و از کمتر از ۲۵۰۰۰ نفر به بیش از ۱۰۰۰۰۰ نفر در سراسر قاره در سال ۲۰۲۲ افزایش یافته است. تلفات درگیری‌های مسلحانه در آفریقا اکنون از میزانی که آخرین بار در اواخر دهه ۱۹۹۰ و اوایل دهه ۲۰۰۰ در اوج جنگ دوم کنگو مشاهده شده بود که مرگبارترین جنگ داخلی از سال ۱۹۴۵ بود، فراتر رفته است. چهار درگیری از پنج مورد از مرگبارترین درگیری‌های مسلحانه جاری آفریقا آنهایی که بیش از ۱۰۰۰ کشته در سال ۲۰۲۲ داشته‌اند شامل شورش‌های سازمان‌های افراطی خشونت‌گر اسلام‌گرا، یعنی جماعت نصرت‌الاسلام والمسلمین وابسته به

القاعده در مالی و دولت اسلامی در بورکینافاسو، نیجریه و الشباب در سومالی بود. در حالی که بیشتر جنگ‌های داخلی در آفریقا در دهه ۱۹۹۰ شامل شکاف‌های قومی-زبانی بود، در دو دهه اخیر شاهد افزایش جنگ داخلی مذهبی با چارچوب مذهبی بوده‌ایم (Duffy, 2021: 35). افزایش تلفات آفریقایی از سال ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ عمدتاً به دلیل وقوع جنگ داخلی در اتیوپی در سال ۲۰۲۰ و از سال ۲۰۲۲ به شورش‌ها در بورکینافاسو، مالی و جاهای دیگر بود. درگیری‌های مسلحانه بیشتر مربوط به گروه‌های دارای آرمان دولت اسلامی بوده است؛ از جمله در نیجر (۲۰۱۵)، نیجریه (۲۰۱۵)، چاد (۲۰۱۷)، بورکینافاسو (۲۰۱۹)، جمهوری دموکراتیک کنگو (۲۰۱۹)، موزامبیک (۲۰۱۹)، مالی (۲۰۲۲)، اوگاندا (۲۰۲۲) (Davies, 2023: 95).

موارد خشونت سیاسی سازمان‌یافته در آفریقا در سال‌های اخیر در «کمر بند کودتا» پس از ۲۰۲۰ بیشترین افزایش را داشته است: تعداد رویدادهای خشونت سیاسی در منطقه ساحل صحرا از تنها چند صد مورد در پیش از سال ۲۰۱۲ به حدود ۲۰۰۰ مورد در سال (از سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۸) افزایش یافته است، سپس از سال ۲۰۱۹ به شدت افزایش یافته و در ۱۲ ماه منتهی به مارس ۲۰۲۴ به نزدیک به ۱۲۰۰۰ مورد رسیده است. آفریقای مرکزی نیز از سال ۲۰۱۲ شاهد افزایش عمده خشونت‌های سیاسی بوده است، بر اساس شاخص درگیری مکان و رویداد درگیری‌های مسلحانه، تنها منطقه ساحل همچنان شاهد افزایش خشونت در سال ۲۰۲۴ بوده است؛ در نتیجه، کانون تروریسم جهانی است. بر اساس شاخص جهانی تروریسم، اکنون به طور قطعی از خاورمیانه به منطقه ساحل مرکزی منتقل شده است. کشورهای زیر صحرای آفریقا محل ۴۷ درصد از مرگ و میر ناشی از تروریسم در جهان در سال ۲۰۲۳ بوده است که بیش از مجموع مرگ و میر ناشی از تروریسم در جنوب آسیا، خاورمیانه و شمال آفریقا است. پنج کشور از ۱۰ کشوری که در سال ۲۰۲۳ بیشتر تحت تأثیر تروریسم قرار گرفته‌اند در آفریقا هستند: بورکینافاسو (مقام اول)، مالی (سوم)، سومالی (هفتم)، نیجریه (هشتم) و نیجر (دهم) (Raleigh, 2010: 4).

موضوع مهمی که به یک عامل ژئوپلیتیکی در مناسبات تبدیل شده است. نگرانی اصلی گسترش اسلام‌گرایی ملی و فراملی گروه‌های تروریستی در آفریقا است. سفارت آمریکا در سال ۱۹۹۸ درگیر بمب‌گذاری‌های مشترک در کنیا و تانزانیا شد شواهد اولیه تروریستی فراملی فعالیت در آفریقا را نشان داد. بسیاری از کشورهای آفریقایی هنوز دچار فساد، مرزهای متخلخل و بازارها غیرقانونی و نارضایتی شهروندان هستند (بسیاری از آنها ممکن است شکایت‌هایی علیه دولت‌ها

و همچنین علیه حامی خارجی بازیگران ملی داشته باشند). چنین کشورهای ضعیفی می‌توانند به دژهای مستحکمی برای جنبش‌های تروریستی مانند القاعده تبدیل شوند. مناطقی که به ویژه مستعد تبدیل شدن به پایگاه‌های شبه نظامیان آینده هستند شامل منطقه جنگ زده سودان و سومالی است، که کشوری شکست خورده نزدیک به شبه جزیره عربستان با اکثریت جمعیت مسلمان سنی است.

تشدید رقابت قدرت‌های بزرگ

نفوذ دولت‌های قدرتمند غربی اکنون در بسیاری از مناطق آفریقا مورد مناقشه یا در حال کاهش است. در طول جنگ سرد، فرانسه و بریتانیا نفوذ اقتصادی و نظامی غالب در مستعمرات سابق خود در این قاره داشتند. با این حال، تعامل اقتصادی و دیپلماتیک در حال انفجار چین در آفریقا در دهه‌های اخیر باعث شده است که نفوذ چین در این قاره به سرعت رشد کند و در بسیاری موارد اکنون از قدرت‌های استعماری سابق اروپایی یا ایالات متحده فراتر رفته است (Jonathan, 2018: 5).

برای مثال، چین از ایالات متحده پیشی گرفت و به عنوان بزرگترین شریک تجاری آفریقا شناخته می‌شود. تجارت ۳۰۰ میلیارد دلاری چین با آفریقا در سال ۲۰۲۳ چهار برابر تجارت ایالات متحده با آفریقا بود. به طور مشابه، سرمایه‌گذاری خارجی فرانسه و ایالات متحده در آفریقا تا سال ۲۰۱۷، از میزان سرمایه‌گذاری چین بیشتر بود؛ اما از آن زمان، چین به بزرگترین منبع سرمایه‌گذاری در قاره آفریقا تبدیل شده است. نفوذ فرانسه - نزدیکترین شریک خارجی آمریکا در قاره در دهه‌های اخیر - در آفریقای فرانسوی زبان اکنون در حال سقوط آزاد است. محکومیت کودتاها توسط فرانسه منجر به برخوردهای دیپلماتیک با نظامیان جدید در بورکینافاسو، مالی و نیجر شد. این سه کشور در سپتامبر ۲۰۲۳ ائتلاف کشورهای ساحل را ایجاد کردند که یک پیمان دفاعی متقابل بود. در فوریه ۲۰۲۳، فرانسه نیروهای خود را از بورکینافاسو خارج کرد. در ۲۷ سپتامبر ۲۰۲۳، دو ماه پس از کودتای نیجر، فرانسه با خروج سفیر و ۱۵۰۰ سرباز خود موافقت کرد. فرانسه مجبور شد پایگاه ضد شورش خود را در چاد تغییر دهد (Diallo, 2023: 7). در دسامبر ۲۰۲۳، مالی و نیجر معاهدات همکاری مالیاتی با فرانسه را لغو کردند. در آوریل همان سال، بورکینافاسو دیپلمات‌های فرانسوی را اخراج کرد (Naadi, 2024: 2).

کم شدن ارزش استراتژیک آفریقا برای آمریکا و تمرکز ایالات متحده روی شرق آسیا موجب شده تا روسیه اقدام به ورود و تحرک بیشتر در آفریقا بنماید. تضعیف اتحادیه اروپایی و فشار مالی کشورهای اروپایی مانند فرانسه موجب شده تا روسیه زمینه را برای حضور در حیط خلوت رقیب آماده ببیند. در واقع حضور قدرت بحری (آمریکا) در آفریقا کمتر شد؛ لذا قدرت بری (روسیه و سپس چین) زمینه را برای ورود و تحرک بیشتر فراهم دیدند. از جمله این تحرک می‌توان به موضوعاتی بدین شرح اشاره نمود: روسیه از احساسات ضد فرانسوی و عقب نشینی فرانسه از ساحل بهره برده است (Parens, 2022: 2). اتحاد ساحل جدید - "اتحاد مقدس" جدید آفریقا - در آستانه تبدیل شدن به "وسیله‌ای برای نفوذ روسیه در قلب آفریقا" است. روسیه بر تعامل نظامی تأکید کرد و از نقش تاریخی خود به عنوان یکی از بزرگترین تأمین کنندگان تسلیحات به آفریقا اقتباس کرد. از سال ۲۰۱۸، روسیه همچنین پیمانکاران نظامی خصوصی را در ۳۱ کشور آفریقایی مستقر کرده است (Cortney, 2022: 1). برجسته‌ترین آن‌ها گروه واگنر است که در سال ۲۰۱۸ به جمهوری آفریقای مرکزی نقل مکان کرد و در سال‌های بعد حضور خود را در سراسر آفریقا گسترش داد. در ازای یک «بسته بقای رژیم»، گروه واگنر - که اخیراً به سپاه آفریقا یا سپاه اعزامی تغییر نام داد - به دنبال دسترسی به منابع طبیعی مهم استراتژیک مانند چوب، طلا، اورانیوم و لیتیوم است. رهبران نظامی بورکینافاسو از روسیه به عنوان یک متحد استراتژیک استقبال کردند (Thiam, 2023: 1). در دسامبر ۲۰۲۳، روسیه سفارت خود را در بورکینافاسو که در سال ۱۹۹۲ بسته شده بود را بازگشایی کرد. در آوریل ۲۰۲۴، ۱۰۰ مربی از سپاه آفریقا وارد نیجر شدند (Ewoker, 2024: 4).

گروه واگنر بیشتر به دولت‌های محلی کمک‌های امنیتی، سرباز، سلاح، آموزش و مشاوره سیاسی ارائه می‌کند. در عوض، از دسترسی به صنایع محلی و منابع طبیعی سود می‌برد. اولین عملیات واگنر در آفریقا در سال ۲۰۱۷ در سودان آغاز شد و نفوذ این گروه به سرعت به جمهوری آفریقای مرکزی، ماداگاسکار در سال ۲۰۱۸، لیبی و موزامبیک در سال ۲۰۱۹ و مالی در سال ۲۰۲۰ گسترش یافت؛ برای مثال، واگنر در جنگ داخلی لیبی اقدام به کودتا کرد. قدرت خود را به نیروهای ژنرال خلیفه حفتر، فرمانده جنگ داد و موجب تغییر حرکت به نفع او و تضمین دسترسی روسیه به میادین نفتی لیبی شد (Olivier, 2021: 5). کرملین احتمالاً قصد دارد از موقعیت خود در لیبی محافظت کند تا بتواند از موقعیت استراتژیک لیبی برای ایجاد تهدیدات

متعارف و نامنظم برای اروپا استفاده کند و به استفاده از آن به عنوان یک پل لجستیکی برای فعالیت در زیرصحرای آفریقا ادامه دهد.

روسیه اخیراً همکاری نظامی خود را با مستعمرات سابق پرتغال در غرب آفریقا گسترش داده است و به گسترش نفوذ خود در آفریقا ادامه می‌دهد. روسیه در تلاش است تا نفوذ خود را از ساحل محصور در خشکی و جمهوری آفریقای مرکزی، به آبراه‌های کلیدی برای کشتیرانی منطقه‌ای و فرا اقیانوس اطلس گسترش دهد. کرملین همچنین به دنبال کاهش حمایت آفریقا از اوکراین به عنوان یک هدف ثانویه است. پایگاه روسیه در اقیانوس اطلس در غرب آفریقا یک جایگزین بالقوه اما کمتر مستقیم برای پایگاه مدیترانه برای تهدید جناح ناتو است.

روسیه حداقل از سال ۲۰۲۱ همکاری اقتصادی خود را با گینه بیسائو افزایش داده است. پوتین و امبالو در اکتبر ۲۰۲۲ در مسکو ملاقات کردند، زمانی که امبالو رئیس جامعه اقتصادی کشورهای غرب آفریقا - بلوک اقتصادی غرب آفریقا - بود و بار دیگر در ژوئیه ۲۰۲۳ هنگامی که امبالو در اجلاس روسیه و آفریقا در سال ۲۰۲۳ شرکت کرد (Klomegah, 2021: 4). پوتین به شدت تمایل به افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری دوجانبه، به ویژه در اکتشاف و استخراج منابع معدنی، زیرساخت‌ها، انرژی و کشاورزی آفریقا دارد. بوگدانوف با وزیر منابع طبیعی بیسائو گینه برای ادامه این گفتگوها در فوریه ۲۰۲۴ ملاقات کرد. روسیه همچنین بدهی ۲۶ میلیون دلاری گینه بیسائو را در مارس ۲۰۲۴ بخشید. رئیس دوما وی‌اچسلاو ولودین به طور جداگانه با رؤسای مجالس ملی گینه بیسائو و سائوتومه و پرنسپ در مارس ۲۰۲۳ به عنوان بخشی از دومین کنفرانس بین‌المللی پارلمانی روسیه و آفریقا در مسکو ملاقات کرد (Seliverstova, 2024: 6).

با این حال، گینه بیسائو از سال ۲۰۲۲ با کشورهای طرفدار غرب، از جمله اوکراین، مشارکت دوجانبه خود را حفظ کرده است. امبالو اولین رئیس دولت آفریقایی بود که پس از تهاجم روسیه به اوکراین سفر کرد و در همان سالی که برای نخستین بار در اکتبر ۲۰۲۲ با پوتین ملاقات کرد، با رئیس جمهور اوکراین ولادیمیر زلنسکی دیدار کرد. امبالو در جولای ۲۰۲۳ تماس تلفنی دیگری با زلنسکی داشت. رهبران دو کشور در طول هر دو گفت و گو درباره همکاری‌های دوجانبه به ویژه در مورد امنیت غذایی و مخالفت با فعالیت‌های مزدوران روسیه گفتگو کردند. امبالو همچنین از سال ۲۰۲۲ روابط مستحکمی با فرانسه برقرار کرده است که منجر به تعهد فرانسه برای تأمین مالی برنامه‌های آموزشی و توسعه اقتصادی شد. روسیه در تلاش است تا نفوذ

خود را از ساحل و جمهوری آفریقای مرکزی به آبراه‌های کلیدی برای کشتیرانی منطقه‌ای و فرا اقیانوس اطلس گسترش دهد. مرکز مقاومت ملی اوکراین که یک سازمان اطلاعاتی و پشتیبانی حزبی است که توسط نیروهای ویژه اوکراین اداره می‌شود، در فوریه ادعا کرد که کرملین قبلاً تلاش کرده روابط خود را با توگو تقویت کند تا کریدور لجستیکی خود را از لیبی، از طریق ساحل، به اقیانوس اطلس تقویت کند (Karr, 2024: 1).

نیروهای روسیه در جمهوری آفریقای مرکزی به شدت به بندر کامرون در دوالا برای واردات و صادرات کالا و تجهیزات متکی هستند. حضور بیشتر روسیه در گینه بیسائو یا سائوتومه و پرنسیپ می‌تواند زیرساخت‌های مشابهی را برای واردات و صادرات روسیه فراهم کند. دسترسی بیشتر به بندر و مشارکت نظامی در سواحل غرب آفریقا، روسیه را قادر می‌سازد تا شراکت‌های منطقه‌ای خود را با همکاری با کشورهای آفریقایی در موضوعاتی مانند ماهیگیری غیرقانونی، دزدی دریایی و اکتشاف نفت گسترش دهد. گینه بیسائو پس از اینکه امبالو ادعا کرد از تلاش برای کودتا در دسامبر ۲۰۲۳ جان سالم به در برده است، ممکن است به دنبال همکاری امنیتی بیشتر با روسیه باشد. امبالو گارد ملی را متهم به کودتا کرد که منجر به درگیری مسلحانه با گارد ریاست جمهوری امبالو شد. امبالو پس از این تلاش، پارلمان را منحل کرد، پارلمانی که تنها شش ماه از زمان انحلال آن توسط رئیس جمهور پیشین در سال ۲۰۲۲ می‌گذشت (CHINEDU, 2023: 2). کرملین قبلاً حمایت نظامی خود را برای بهبود امنیت رهبران در معرض تهدید بیان کرده بود؛ برای مثال، رهبر حکومت بورکینا پس از کودتای خنثی شده در سپتامبر ۲۰۲۳، به دنبال قرارداد با نیروهای روسی بود و سربازان روسی در ژانویه برای تأمین امنیت رژیم کودتا وارد بورکینافاسو شدند. احساسات ضد استعماری به دنبال مشارکت سائوتومه و پرنسیپ با روسیه به نفع این کشور بوده است. روسیه از احساسات ضد فرانسوی در مستعمرات سابق فرانسه برای ایجاد جای پای در ساحل صحرا در غرب آفریقا استفاده می‌کند. روسیه همچنین از عملیات اطلاعاتی و لفاظی‌های دیپلماتیک برای معرفی خود به عنوان یک جایگزین غیراستعماری محبوب برای غرب استفاده کرده است.

برخلاف روسیه، چین بر تعامل اقتصادی در آفریقا - مانند سایر جاها - و تأمین بودجه توسعه زیرساخت‌ها از طریق طرح «کمربند - جاده» تمرکز کرده است. سرمایه‌گذاری و کمک چین بدون ایجاد شرایطی مانند اصلاحات سیاسی و اقتصادی - بر خلاف برخی از کشورهای قدرتمند غربی

- بسیاری از رهبران آفریقایی را به خود جلب کرده است که از آنچه به عنوان مداخله غرب در امور داخلی تلقی می‌شود، نارضایتی دارند (Carrozza, 2022: 2). چین اولین پایگاه نظامی خارج از کشور خود را در جیبوتی در سال ۲۰۱۷ افتتاح کرد و به دنبال پایگاه دیگری در غرب آفریقا در سواحل اقیانوس اطلس است. (Miller, 2022: 6). چین از سال ۲۰۱۸ پیمانکاران امنیتی خصوصی را در ۱۵ کشور آفریقایی مستقر کرده و با حمایت از روند کودتا در آفریقا به دنبال تقویت نفوذ خود بوده است؛ به عنوان مثال، در پاسخ به کودتای سال ۲۰۱۷ که رئیس‌جمهور زیمبابوه رابرت موگابه را برکنار کرد، رئیس‌جمهور چین شی جین پینگ از امرسون منانگاگوا حمایت کرد و او را برای یک سفر دولتی در آوریل ۲۰۱۸ به پکن دعوت کرد و سرمایه‌گذاری در زیمبابوه را افزایش داد (Eisenman, 2023: 5). چین همچنین به دنبال ترویج هنجارها و ارزش‌های خود از طریق آموزش نظامی حرفه‌ای در آفریقا است (Nantulya, 2023: 6).

نتیجه‌گیری

در دهه‌های آینده، قاره آفریقا به یک بازیگر مهم در سطح بین‌المللی تبدیل خواهد شد. تلاقی فراوانی منابع استراتژیک، جمعیت مطلوب و چشم‌انداز رشد جذاب این قاره ممکن است به رهبران آن اهرمی از قدرت در امور جهانی بدهد. رقابت آمریکا و چین و تلاش برای رشد اقتصادی، کاتالیزورهای کلیدی برای تبدیل آفریقا به یک نقطه مهم ژئوپلیتیک خواهد بود؛ علاوه بر این، بلوغ استانداردهای جهانی برای دموکراسی و حاکمیت قانون، به کشورهای آفریقایی امکان سازمانی و قانونی برای جلوگیری از غارت نامتعارف منابع قاره را می‌دهد. در حالی که موانع عمده فقر، فساد و درگیری‌های درون منطقه‌ای زیاد هستند؛ اما شرایط برای آفریقا برای شتاب گرفتن توسعه فراهم شده است.

قاره آفریقا دارای ۳۰ درصد ذخایر معدنی جهان است و انتظار می‌رود تقاضا برای فلزات کمیاب تا سال ۲۰۳۰ به ۳۱۵۰۰۰ تن برسد که بیش از دو برابر حجم آن در سال ۲۰۲۱ است. استفاده متنوع از این فلزات در محصولات صنعتی استراتژیک با کاربردهای دفاعی برای مصرف‌کننده و نظامی، قدرت‌های خارجی را بر آن می‌دارد تا تلاش‌های خود را برای ایمن‌سازی این فلزات افزایش دهند. رقابت مداوم ایالات متحده و چین الگوی این پویایی است و رقابت

تکنولوژیکی و اهداف داخلی برای دستیابی به انتشار خالص صفر هر دو به تقوای جدیدی برای آفریقا دامن می‌زنند. کنگو به تنهایی بیش از ۷۰ درصد کبالت جهان را در اختیار دارد، فلزی بسیار همه کاره با کاربردهای تجاری متعدد و ورودی حیاتی برای تولید باتری‌های لیتیوم برای خودروهایی الکتریکی. اگر کشورهای آفریقایی بخواهند به ثبات اقتصادی-اجتماعی دست یابند، استفاده از این تقاضا برای ایجاد درآمدهایی که می‌تواند برای تأمین مالی اهداف توسعه استفاده شود، بسیار مهم خواهد بود. از سوی دیگر جنگ، فقر و فساد علیرغم چشم‌اندازهای روشن این قاره، درگیری‌های درون منطقه‌ای، فقر گسترده و فساد فلج‌کننده رشد، موانعی برای این قاره هستند. در حال حاضر، آفریقا دارای بالاترین نسبت نرخ فقر شدید در مقیاس جهانی است: این قاره مکان ۲۳ کشور از ۲۸ کشور فقیر جهان است که نرخ فقر شدید بیش از ۳۰٪ را تجربه می‌کنند. به ویژه کشورهای زیرسحرای آفریقا از فساد گسترده رنج می‌برند، و چالش‌های ساختاری موجود، فقر و بهره‌وری کمتر از حد مطلوب را افزایش می‌دهد؛ علاوه بر این، استفاده از منابع دولتی برای منافع شخصی در رژیم‌های استبدادی نه تنها دموکراسی و امنیت را تضعیف؛ بلکه رشد اقتصادی را مهار و سرمایه‌گذاری خارجی را کاهش می‌دهد.

همچنین جهان به سرعت در حال تغییر است و این تغییر آشکارا در جهت خشونت برای کنترل منابع محدود جهان با توجه به افزایش جمعیت در بیشتر کشورهای در حال توسعه است. غرب و نیز ژاپن در حال حاضر با نرخ رشد جمعیت صفر یا نزدیک به صفر مواجه هستند. نرخ رشد جمعیت صفر نشان‌دهنده اقتصاد رو به کاهش است؛ زیرا افراد کافی برای کار و برای برآورده کردن خواسته‌های جامعه وجود نخواهد داشت. از این رو در شناخت سیاست‌های مهاجرتی غرب باید این واقعیت را در نظر گرفت که این جوامع نیز با احتمال انقراض روبرو هستند؛ بنابراین آن‌ها نمی‌توانند اجازه دهند که عده‌ای خارجی بیشتر از تعداد مردم بومی کشورشان برای سکونت در کشورهاشان مستقر شوند؛ بنابراین با توجه به عوامل داخلی و خارجی در این کشورها و در سرتاسر جهان از جمله قدرت‌های رو به رشد دیگر مانند چین، روسیه و برزیل از جمله، تقاضا برای منابع، شدیدتر خواهد بود. آنچه که برای آفریقایی‌ها بیش از این ناراحت‌کننده است، بی‌توجهی کامل به اصول انسان‌گرایی، حقوق بشر و عدالت توسط قدرت‌های بزرگ جهان است؛ بنابراین حفاظت از هر کسی در نهایت به توانایی برای محافظت

فیزیکی از خود با مقدار و کیفیت سلاح، استراتژی و قدرتی که از فناوری، اقتصاد و سیاست انباشته می‌کند، بستگی دارد.

کشورهای آفریقایی در محاسبات سیاست خارجی قدرت‌های بزرگ و قدرت‌های میانی در زمان‌های اخیر نقش برجسته‌ای یافته‌اند، به ویژه در زمینه استخراج منابع طبیعی، امنیت انرژی و یافتن بازارهای جدید برای تجارت و سرمایه‌گذاری. در دهه‌های آینده، آفریقا به یک بازیگر مهم در امور بین‌الملل تبدیل خواهد شد. در زمینه‌های جغرافیایی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و از نظر تاریخی، آفریقا قاره‌ای متنوع است، آفریقا یک چهارم جمعیت جهان را دارد. جمعیت شهری به تنهایی سه برابر می‌شود. طبقات متوسط در حال گسترش هستند و به همراه آن‌ها انتظارات اقتصادی رشد و مشارکت سیاسی افزایش می‌یابد. این قاره از نظر منابع طبیعی نیز غنی است. افزایش فعالیت اتحادیه آفریقایی و دیگر مؤسسات آفریقایی در سال‌های اخیر برای تقویت یکپارچگی بیشتر در قاره آفریقا بسیار مهم بوده و فعالیتهای زیادی انجام داده‌اند. وزن ژئوپلیتیکی آفریقا در جهان در حال افزایش است.

منابع

- جانپور، محسن، (۱۳۹۶)، ژئوپلیتیک برای همه، تهران: انتشارات انتخاب.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، انتشارات پاپلی، چاپ اول.
- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۹۳)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، انتشارات پاپلی، چاپ دوم با بازنگری.
- Amédée, Darga Louis and Suhaylah Peeraullee, "Can Mauritians Save a Democracy in Trouble?" Washington Post, July 23, 2021,
- <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/06/25/can-mauritians-save-democracy-trouble/>
- Christiaensen, Luc, (2020), The Future of Work in Agriculture Some Reflections, Policy Research Working Paper, Social Protection and Jobs Global Practice.
- CHINEDU ASADU and SAMBU ASSANA, (2023), Guinea-Bissau's president issues a decree dissolving the opposition-controlled parliament, <https://apnews.com/article/guinea-bissau-dissolves-parliament-failed-coup-bde55e35433077ef4b1f4ac6b800b80d>
- Cortney, Weinbaum et al., "Mapping Chinese and Russian Military and Security Exports to Africa," RAND, (2022).
- Coppedge, Michael et al., "V-Dem Country-Year Dataset V14" (Varieties of Democracy [V-Dem] Project, (2024), <https://doi.org/10.23696/mcwt-fr58>

- Duffy Toft, Monica, "Getting Religion Right in Civil Wars," *Journal of Conflict Resolution* 65, no. 9 (2021): 1607-34.
- Eisenman, Oshua, "China's Media Propaganda in Africa: A Strategic Assessment," *United States Institute of Peace*, March 16, (2023), <https://www.usip.org/publications/2023/03/chinas-media-propaganda-africa-strategic-assessment>
- Carrozza, Ilaria and Nicholas J. Marsh, "Great Power Competition and China's Security Assistance to Africa: Arms, Training, and Influence," *Journal of Global Security Studies* 7, no. 4 (2022): ogac027
- Davies, Shawn, Therése Pettersson, and Magnus Öberg, "Organized Violence 1989-2022, and the Return of Conflict between States," *Journal of Peace Research* 60, no. 4 (2023): 693-94.
- Diallo, Tiemoko and Nellie Peyton, "Mali and Niger Revoke Tax Cooperation Treaties with France," *Reuters*, December 5, 2023, <https://www.reuters.com/world/africa/mali-niger-revoke-tax-cooperation-treaties-with-france-2023-12-05/>
- Davin O'Regan, "Cocaine and Instability in Africa: Lessons from Latin America and the Caribbean," *Africa Security Brief* No. 5, 2010, <http://www.gsdr.org/document-lib>
- Ewokor, Chris and Katherine Armstrong, "Russian Troops Arrive in Niger as Military Agreement Begins," *BBC News*, April 12, 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-68796359>.
- Gettleman, "Elephants Dying in Epic Frenzy." *United Nations Environment Programme and Interpol, The Rise of Environmental Crime* (Nairobi: UNEP), 2016, <http://web.unep.org/environmental>
- Lührmann, Anna, Marcus Tannenberg, and Staffan I. Lindberg, "Regimes of the World (RoW): Opening New Avenues for the Comparative Study of Political Regimes," *Politics and Governance* 6, no. 1 (2018): 60-77.
- Liana Sun Wyler and Nicolas Cook, "Illegal Drug Trade in Africa: Trends and US Policy," *Congressional Research Service*, September 30, 2009.
- Jason K. Stearns and Christoph Vogel, "The Landscape of Armed Groups in the Eastern Congo," *The Center on International Cooperation, Congo Research Group*, December 2015, <http://congoresearchgroup.org/>
- Jeffrey Gettleman, "Elephants Dying in Epic Frenzy as Ivory Fuels Wars and Profits," *New York Times*, September 3, 2013, <http://www.nytimes.com/2012/09/>
- Jonathan D. Moyer et al., "Power and Influence in a Globalized World," *Atlantic Council*, February 20, 2018, 1, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/power-and-influence-in-a-globalized-world/>
- Karr, Liam (2024), *Russia Eyes Gulf of Guinea, JNIM Massacres Civilians in Burkina Faso*, <https://www.understandingwar.org/backgrounders/russia-eyes-gulf-guinea-jnim-massacres-civilians-burkina-faso>

- Klomegah Kester Kenn (2021), Shaping the Future Relations between Russia and Guinea-Bissau, <https://moderndiplomacy.eu/2021/10/20/shaping-the-future-relations-between-russia-and-guinea-bissau/>
- Kepe, Marta et al., Great-Power Competition and Conflict in Africa (Santa Monica, CA: RAND Corp., (2023), Joe Bruhl, “America Ignores Africa at Its Own Peril,” War on the Rocks, June 14, 2022, <https://warontherocks.com/2022/06/america-ignores-africa-at-its-own-peril/>.
- Kuyoro Mayowa , Acha Leke, Olivia White, Lola Woetzel, Kartik Jayaram, and Kendyll Hicks, 2022, Reimagining economic growth in Africa: Turning diversity into opportunity, <https://www.mckinsey.com/mgi/our-research/reimagining-economic-growth-in-africa-turning-diversity-into-opportunity#/>
- Murphy, Dawn C., China’s Rise in the Global South: The Middle East, Africa, and Beijing’s Alternative World Order (Stanford, CA: Stanford University Press, 2022); Aaron Friedberg, “A World of Blocs?” War on the Rocks, July 25, 2023, <https://warontherocks.com/2023/07/a-world-of-blocs/>.
- Miller, Eric A., “More Chinese Military Bases in Africa: A Question of When, Not If,” Foreign Policy, August 16, 2022, <https://foreignpolicy.com/2022/08/16/china-military-bases-africa-navy-pla-geopolitics-strategy/>
- Maerz et al., “Episodes of Regime Transformation,” Journal of Peace Research (July 2023): 1–18.
- Nassif, Hicham Bou “Why the Military Abandoned Democracy,” Journal of Democracy 33, no. 1 (2022): 27–39.
- Nichols, Michelle, “‘An Epidemic’ of Coups, U.N. Chief Laments, Urging Security Council to Act,” Reuters, October 26, 2021, <https://www.reuters.com/world/an-epidemic-coups-un-chief-laments-urging-security-council-act-2021-10-26/>.
- Nantulya, Paul, “Chinese Professional Military Education for Africa: Key Influence and Strategy,” United States Institute of Peace, July 2023, <https://www.usip.org/publications/2023/07/chinese-professional-military-education-africa-key-influence-and-strategy>.
- Naadi, Thomas, “Burkina Faso’s pro-Russia Junta Expels French Diplomats,” BBC News, April 18, 2024, <https://www.bbc.com/news/world-africa-68846771>.
- Olivier, Mathieu, “Russia-Africa: Sergei Lavrov, Vladimir Putin’s global thinker,” The Africa Report, December 23, 2021.
- Parens, Raphael, “The Wagner Group’s Playbook in Africa: Mali,” Foreign Policy Research Institute, March 18, 2022, <https://www.fpri.org/article/2022/03/the-wagner-groups-playbook-in-africa-mali/>.
- Ramadane, Mahamat, “Chad to Hold Presidential Election in May-June,” Reuters, February 27, 2024, <https://www.reuters.com/world/africa/chad-hold-presidential-election-may-june-2024-02-27/>.

- Raleigh, Clionadh et al., "Introducing ACLED: An Armed Conflict Location and Event Dataset," *Journal of Peace Research* 47, no. 5 (2010), 651-60. Updated ACLED data is available at <https://acleddata.com/curated-data-files/>.
- Same Weru, (2016), "Wildlife Protection and Trafficking Assessment in Kenya: Drivers and Trends of Transnational Wildlife Crime in Kenya and its Role as a Transit Point for Trafficked Species in East Africa," *Traffic Report*, May 2016, <http://static1.1.sqspcdn.com/static/f>
- Seliverstova, Natalia (2024), Guinea-Bissau Energy Minister Sambu, Russia's Bogdanov Meet in Moscow, Foreign Ministry Reveals, <https://en.sputniknews.africa/20240213/guinea-bissau-energy-minister-sambu-russias-bogdanov-meet-in-moscow-foreign-ministry-reveals-1065055215.html>
- Woldense, Josef and Alex Kroeger, "Elite Change without Regime Change: Authoritarian Persistence in Africa and the End of the Cold War," *American Political Science Review*, 2023, 1-17.
- Thiam Nidiaga, Alessandra Prentice, and Stephen Coates, "Burkina Faso Interim Leader Hails Russia as a Strategic Ally," *Reuters*, May 4, 2023, <https://www.reuters.com/world/burkina-faso-interim-leader-hails-russia-strategic-ally-2023-05-05/>.
- <https://blogs.worldbank.org/jobs/africa-more-not-fewer-people-will-work-agriculture>
- <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33485/The-Future-of-Work-in-Agriculture-Some-Reflections.pdf>
- African Economic Outlook (2024). <https://www.afdb.org/en/knowledge/publications/african-economic-outlook>
- <https://www.brookings.edu>
- IFC (2020). https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/publications_ext_content/ifc_external_publication_site/publications_listing_page/google-e-economy
- <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/middle%20east%20and%20africa/realizing%20the%20potential%20of%20africas%20economies/millions-on-the-move-2-full-report-september-2016v2.pdf>
- <https://pubs.aeaweb.org>
- <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/the-african-continental-free-trade-area>
- Hung Tran (2024), AFRICA: THE CENTER OF THE GLOBAL SOUTH, Policy Brief - N° 32/24 - June 2024. https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2024-06/PB_32_24%20%28Hung%20tran%29.pdf
- Alex Vines OBE (2024), What's at stake for Africa in 2024? From a year of elections, to multiple summits, as well as conflict hotspots and debt burdens, 2024 will bring mixed fortunes for the African continent. <https://www.chathamhouse.org/2024/01/whats-stake-africa-2024>

- FATF-GIABA-GABAC (2016), Terrorist Financing in West and Central Africa, FATF, Paris www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/terrorist-financing-west-central-africa.html
- Chin, J. J., & Bartos, H. (2024), Rethinking US Africa Policy Amid Changing Geopolitical Realities. *Foreign Policy*, 7(2), 114-132.
- USGS. 2020. "Mineral commodity summaries 2020." <https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2020/mcs2020.pdf>.
- Rising Africa, (2017), "Ten most mineral-rich African countries." <https://www.risingafrica.org/storiescountry/10-most-mineral-rich-countries-in-africa/>
- EITI. (2019), "Progress Report 2019." https://eiti.org/files/documents/eiti_progress_report_2020_english.pdf.
- UNCTAD, Critical Minerals and Routes to Diversification in Africa, 2023
- USGS, MineralCommodity Summaries, 2023.
- UNEP, Environmental aspects of critical minerals in Africa in the clean energy transition, 2023.
- IRENA, Geopolitics of the Energy Transition: Critical Materials, 2023.
- African News Agency (2021). Nigeria: China Builds 1,980km Oil Pipeline From Niger to Benin Republic, <https://engen.com.gh/nigeria-china-builds-1980km-oil-pipeline-from-niger-to-benin-republic/>
- Bughin, J., Chironga, M., Desvaux, G., Ermias, T., Jacobson, P., Kassiri, O., & Zouaoui, Y. (2016). Lions on the Move II: Realizing the Potential of Africa's Economies. McKinsey Global Institute.
- Hjort, J., & Poulsen, J. (2019), The arrival of fast internet and employment in Africa. *American Economic Review*, 109(3), 1032-1079.
- World Development Report, (2023), <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023/data>
- World Bank, (2023), International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank. https://knomad.org/sites/default/files/publication/doc/migration_development_brief_38_june_2023_0.pdf#page=20
- Wendy Williams, (2024), African Migration Trends to Watch in 2024, <https://africacenter.org/spotlight/african-migration-trends-to-watch-in-2024/>
- Global Humanitarian Overview, (2023), <https://humanitarianaction.info/document/global-humanitarian-overview-2024/article/horn-africa-and-yemen-mrp-0>.

Investigating of the role played by Africa in the geopolitical relations of the contemporary world

Syrus Ahmadi Nohadani

Assistant Professor, Faculty of Human Sciences, Tarbiat Modares University

Absact

In recent decades, Africa is increasingly recognized as an important geopolitical player in the national and international arena. Therefore, the traditional and emerging powers pay a lot of attention to this continent. Many of them are revising their strategies in dealing with this continent. The importance of Africa in the third millennium is known to world powers. Therefore, the purpose of this research is to investigate and analyze the role played by Africa in the geopolitical relations of the contemporary and future world. In order to achieve this goal, a descriptive-analytical method has been used. The findings of the research showed that Africa's relations with peripheral and core governments in the economic dimension include (agricultural institutions, digital economy, rapid economic growth, energy security, oil and gas resources, minerals) and in the political dimension including (immigration) South to North, drug trafficking, wildlife, great power competition, democracy and increasing violent extremism and Islamist terrorism. Finally, it should be stated that the growing global importance of Africa has been largely interpreted through geopolitical competition in the international arena.

Keywords: Africa, international relations, geopolitics, political actors

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی